

materialy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (Kamianets-Podilskyi, 2023), (s. 61-64). Kamianets-Podilskyi : Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka. [in Ukrainian].

10. Shevchenko, Yu. (2020). Osoblyvosti rozvytku ditei z intelektualnymy porushenniamy v suchasnomu osvithomu prostori [Peculiarities of the development of children with intellectual disabilities in the modern educational space]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia – Special child: education and upbringing*, 3, 36-46. [in Ukrainian].

11. Shulzhenko, O. Ye. (2024). Profesiine zrostannia vchyteliv, yaki pratsiuut z uchniamy z intelektualnymy porushenniamy [Professional growth of teachers working with students with intellectual disabilities]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. Seria: Pedagogika. Sotsialna robota – Scientific Journal of Khortytska National Academy. Series: Pedagogy. Social work*, Vypusk 1 (10), 143-150. [in Ukrainian].

УДК 378.146.591.31-053

Любомир Мостовий,

аспірант кафедри сурдопедагогіки
та сурдопсихології імені М.Д. Ярмаченка
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
mwitar7@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6379-0133>

Lubomyr Mostovy,

graduate student of the Department of Deaf Pedagogy
and deaf psychology named after M.D. Yarmachenko
faculty of special and inclusive education

Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Ukrainian State University
named after Mykhailo Drahomanov
Kyiv, 01601, st. Pirogov, 9

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУРДОПЕДАГОГА

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE ETHICAL COMPETENCE OF A EDUCATOR OF THE DEAF

Анотація. У статті розкрито сутність та основні аспекти педагогічних умов формування етичної компетентності сурдопедагога у сучасному освітньому просторі. Визначені основні проблеми, пов'язані із розвитком основних компетентностей, якими має володіти фахівець під час роботи та супроводу дітей із порушенням слуху в закладі загальної середньої освіти. Автор зазначає, що однією з ключових компетентностей, якими має володіти сурдопедагог, є етична і саме вона має пріоритетне значення. Вона виступає індикатором і, водночас, результатом професійно-особистісної готовності сурдопедагога до роботи з дітьми з порушенням слуху в закладі освіти, оскільки виконання будь-якого педагогічного завдання завжди має морально-етичний контекст. Автор засвідчує, що етична компетентність, як базова складова професійності сурдопедагога, відображає його духовність і моральність, внутрішню культуру, здатність ухвалювати правильні моральні рішення та діяти відповідно до норм педагогічної етики. Важливим аспектом формування етичної компетентності сурдопедагога є педагогічний такт. Педагогічний такт – це важливий компонент моральної культури сурдопедагога, що включає в себе якості вихованості, ввічливості та ставлення до справи навчання та виховання. Це дозволяє сурдопедагогу визначити своє ставлення до професійних обов'язків та до людей, з якими він контактує. Етична компетентність визначає регуляції його дій, закріплені у звичках, традиціях, принципах життя і професійної діяльності, психічних станах, діях, вчинках та якостях, що забезпечує свідомий вибір етичної поведінки.

Автор стверджує, що реформування українського суспільства в умовах глобальної інтеграції, модернізації системи освіти, зростання ролі етнічних культурних чинників і національної самосвідомості сприяє утвердженню таких цінностей, як свобода, відповідальність, повага до особистості. Це зумовлює впровадження гуманістичних підходів і технологій, спрямованих на розвиток особистості учасників педагогічного процесу, зокрема і сурдопедагога, активізацію їхніх творчих можливостей, зростання ерудиції і культури.

Ключові слова: етична компетентність, сурдопедагог, діти із порушенням слуху, педагогіка, заклад освіти.

Annotation. The article reveals the essence and main aspects of pedagogical conditions for the formation of the ethical competence of a teacher of the deaf in the modern educational space. The main problems associated with the development of the basic competencies that a specialist should possess during work and accompanying children with hearing impairment in a general secondary education institution are identified. The author notes that one of the key competencies that a teacher

of the deaf should possess is ethical, and it is this that has priority. It acts as an indicator and, at the same time, the result of the professional and personal readiness of a deaf teacher to work with children with hearing impairment in an educational institution, since the performance of any pedagogical task always has a moral and ethical context. The author certifies that ethical competence, as a basic component of the professionalism of a teacher of the deaf, reflects his spirituality and morality, internal culture, the ability to make correct moral decisions and act in accordance with the norms of pedagogical ethics. Pedagogical tact is an important aspect of forming the ethical competence of a teacher of the deaf. Pedagogical tact is an important component of the moral culture of a teacher of the deaf, which includes the qualities of education, politeness and attitude towards teaching and education. This allows the teacher of the deaf to determine his attitude to professional duties and to the people with whom he comes in contact. Ethical competence determines the regulation of his actions, established in habits, traditions, principles of life and professional activity, mental states, actions, deeds and qualities, which ensures a conscious choice of ethical behavior.

The author claims that the reformation of Ukrainian society in the conditions of global integration, modernization of the education system, the growing role of ethnic cultural factors and national self-awareness contributes to the establishment of such values as freedom, responsibility, and respect for the individual. This leads to the introduction of humanistic approaches and technologies aimed at the development of the personality of the participants in the pedagogical process, in particular the teacher of the deaf, the activation of their creative abilities, the growth of erudition and culture.

Key words: ethical competence, pedagogue of the deaf, children with hearing impairment, pedagogy, educational institution.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку системи освіти дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з порушенням слуху, важливою фігурою стає вчитель-сурдопедагог, оскільки такі діти потребують відповідного супроводу в процесі навчання та соціалізації, заклад освіти має забезпечувати можливість надання доступу до корекційно-розвиткової роботи сурдопедагога з даною категорією дітей. Розв'язання проблем, пов'язаних з розвитком, навчанням та вихованням дітей з порушенням слуху, буде успішним, якщо сурдопедагог володіє системою певних навичок, зокрема, відповідною компетентністю. Однією з ключових компетентностей, якими має володіти сурдопедагог, є етична і саме вона має пріоритетне значення. Вона виступає індикатором і водночас результатом професійно-особистісної готовності

сурдопедагога до роботи з дітьми з порушенням слуху в закладі освіти, оскільки виконання будь-якого педагогічного завдання завжди має морально-етичний контекст. У сучасному закладі освіти даний процес повинен відбуватися в процесі набуття студентами низки професійних та особистісних компетентностей. Формування етичної компетентності як складний і багатоаспектний процес потребує визначення та апробації особливих педагогічних умов.

Аналіз досліджень і публікацій. У даному аспекті зазначимо вчених, які на сучасному етапі мають вагомі результати у дослідженнях із сурдопедагогіки та сурдопсихології: О. Горлачов, Е. Гроза, О. Дмитрієва, В. Жук, Н. Засенко, Г. Кобернік, О. Круглик, С. Литовченко, І. Лобурець, Л. Малина, О. Мартинчук, О. Прокопенко, Н. Тимофієнко, О. Таранченко, О. Федоренко Л. Фомічова В. Шевченко та ін.

Численні закордонні наукові дослідження, присвячені розгляду даної проблематики, було розкрито такими науковцями: Alasim K. N., Paul P., Batten G., Oakes P.M., Alexander T., Bustos Rubilar M., Fuentes-López E., Castro Abarca P., Hyde M., Nikolarazi M., Powell, D., Stinson, M., Luft P., Monney M., Holmström I., Schönström K., Tominska E., Norman N. A., Sibanda P., Kennedy A., Bozkurt E., Gordey D. W.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити та проаналізувати педагогічні умови формування етичної компетентності сурдопедагога в процесі роботи з дітьми, які мають порушенням слуху.

Результати дослідження. Сучасна професійно-педагогічна освіта в Україні орієнтується на європейські стандарти, які передбачають підготовку компетентних фахівців. Сурдопедагоги повинні вміти практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та успішні стратегії роботи в ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики з дітьми, які мають порушення слуху. Важливою складовою цього процесу є формування етичної культури сурдопедагога. Цей процес передбачає фахову підготовку та діяльність, зокрема етичну компетентність, професійну культуру, моральність, гуманізм і любов до професії [1, с. 5].

Аналіз досліджень з проблем підготовки вчителів засвідчив, що у країнах Європейського Союзу зміст підготовки педагогічних кадрів регулюється нормативними документами (освітніми стандартами) і переважно контролюється органами управління освіти різного рівня. Більшість навчальних закладів педагогічної освіти в Європі мають автономію, яка дає їм право складати власні навчальні плани на основі нормативних актів, враховуючи вимоги обов'язкового включення в програми конкретних предметів, визначати обсяг предметного і професійно-орієнтованого блоків, встановлювати терміни проведення проміжного і підсумкового контролів, а також включати опис компетенцій, які повинні набути майбутні педагоги в процесі навчання. Вищі навчальні заклади самостійно можуть формувати лише окремі компоненти змісту, а також визначати їх обсяг [1, с. 4].

Реформування українського суспільства в умовах глобальної інтеграції, модернізації системи освіти, зростання ролі етнічних культурних чинників і національної самосвідомості сприяє утвердженню таких цінностей, як свобода, відповідальність, повага до особистості. Це зумовлює впровадження гуманістичних підходів і технологій, спрямованих на розвиток особистості учасників педагогічного процесу, активізацію їхніх творчих можливостей, зростання ерудиції і культури.

Формування етичної культури відбувається на різних рівнях: методологічному (ознайомлення із загально-філософськими закономірностями, реформами освіти), теоретичному (основні закони педагогіки і психології), особистісному (етична центрація педагогічної дії), методичному (використання сучасних виховних технологій), технологічному (знання і використання методів етичного виховання) [14, с. 205].

Етична компетентність сурдопедагога формується в процесі навчання і є результатом інтеграції соціокультурної, предметної та професійно-суб'єктивної складових. Сучасний сурдопедагог повинен мати не лише глибокі знання зі спеціальної освіти, а й навички культури спілкування, готовність дотримуватися етикету, працювати в стресових ситуаціях, володіти важливими особистісними

якостями (відповідальність, ввічливість, стресостійкість, позитивне мислення), що визначають його професійну та особисту культуру.

Професійна етика в педагогічній сфері спрямована на задоволення людських потреб, повагу до людини, її професії та життя, що вимагає відповідних особистісних якостей: відповідальності, толерантності, справедливості, ввічливості, уміння спілкуватися, ухвалювати рішення в етично складних ситуаціях, попереджати конфлікти та стреси. Етична компетентність належить до інтегрованих компетентностей, які поєднують знання, уміння та ставлення, що формуються вчителями в процесі навчання [14, с. 203].

Педагогічна етика, що пройшла шлях від абстрактного ідеалу до комплексного інтегративного утворення, є основою функціонування багатьох педагогічних систем. Вона базується на ідеях гуманного ставлення до учнів, їхньої психологічної підтримки, ініціативи, творчості, відповідальності, особистого прикладу, доброти, співчуття та свободи самовизначення [9, с. 47].

Вивчення педагогічної етики свідчить, що вона є наскрізною історико-педагогічною проблемою, яка залишається актуальною і в сучасних умовах. Професійна етика є частиною загальнолюдської моралі та формується на її основі. Історично педагогічна думка віддзеркалювала актуальні потреби суспільства, ґрунтуючись на народно-педагогічній спадщині та прогресивному досвіді.

Серед ключових компетентностей, якими повинен володіти сучасний сурдопедагог, етична компетентність має пріоритетне значення. Вона є показником і результатом готовності педагога до роботи, адже виконання педагогічних завдань завжди має моральний зміст. Етична компетентність, як базова складова професійності сурдопедагога, відображає його духовність і моральність, внутрішню культуру, здатність ухвалювати правильні моральні рішення та діяти відповідно до норм педагогічної етики. Це дає змогу сурдопедагогу визначити своє ставлення до професійних обов'язків та до людей, з якими він контактує. Етична компетентність визначає регуляції його дій, закріплені у звичках, традиціях, принципах життя і професійної діяльності,

психічних станах, діях, вчинках та якостях, що забезпечує свідомий вибір етичної поведінки [2, с. 3].

Провідним поняттям у контексті відновлення та модернізації освітнього процесу є поняття «професійна компетентність» сурдопедагога. Це поняття значно ширше за знання, уміння і навички, не є їхньою сумою, оскільки охоплює всі аспекти діяльності: знаннєвий, операційно-технологічний, ціннісно-мотиваційний тощо. Більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати певну діяльність. Йдеться не про окремі знання чи вміння, і навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дає змогу людині здійснювати діяльність загалом [10, с. 7].

Етична складова є основою професійної компетентності сурдопедагога, яка визначає його фахову кваліфікацію. Професійну компетентність трактують як володіння необхідною сукупністю знань, умінь і навичок, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності, високий рівень спілкування з суб'єктами навчально-виховного процесу, а також сформованість професійно-особистісних якостей, цінностей та ідеалів вчителя. В структурі професійної компетентності етика є системоутворювальною складовою [10, с. 9].

Етика є одним із найдавніших компонентів культури людства, який регулює взаємини у процесі спільної життєдіяльності. Морально-етичні норми і цінності є основою суспільних і міжособистісних відносин, створення соціальних кодексів поведінки. Професійна етика – це сукупність моральних норм і правил, що визначають ставлення до професійного обов'язку, людей, з якими фахівець пов'язаний. Вона є важливим компонентом професійної культури і визначає пріоритети, цільові настанови для конкретної діяльності [3].

Формування етично компетентного сурдопедагога є соціально значущою проблемою, від розв'язання якої залежить успіх гуманізації системи освіти, підвищення загальної культури в суспільстві, розвиток сучасної людини. Моральний сенс педагогічної діяльності потребує від сурдопедагога високої загальної культури, широкого світогляду та етичної зрілості. Утверджуючи ідеали добра, справедливості, честі, милосердя і любові, він гуманізує

внутрішній світ дитини, підносить міжособистісні та групові відносини на високий моральний рівень. Проте потенціал педагогічної етики не завжди реалізується повною мірою [13, с. 164].

До проблеми формування етичної компетентності педагога зверталися такі науковці, як С. Гаряча, К. Гулей, К. Журба, Л. Хоружа та інші, які розглядали формування етичної культури педагогів як необхідну умову виховання, етичну компетентність, як основу гуманістичної парадигми освіти, роль етичної компетентності у загальноосвітніх закладах.

Об'єктивне зростання значення етичних цінностей як регулятора поведінки в суспільстві змушує сурдопедагогів переорієнтовувати свою свідомість на нові освітні пріоритети. Зокрема, це такі принципи, як повага до особистості учня з порушенням слуху та його права на самовизначення, готовність до етично правильної поведінки в різних ситуаціях, що вимагають морального вибору [2, с. 9].

Професійність вчителя значною мірою визначається етичною компетентністю як вищим рівнем оволодіння професією, квінтесенцією загальнолюдської та професійної культури сурдопедагога. Процес формування етичної компетентності є складним і багатограним явищем, що розвивається на методологічному, теоретичному, особистісному, методичному та технологічному рівнях [11, с. 82].

Узагальнення вітчизняних і зарубіжних досліджень сутності компетентності призвело до такого тлумачення цього терміну: компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яка визначає її здатність розв'язувати проблеми та типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях в різних сферах діяльності. Це здійснюється на основі використання знань, навчального і життєвого досвіду та відповідно до засвоєної системи цінностей.

Необхідність зміни позиції сурдопедагога на позицію «педагогічної підтримки» зумовлено сучасними вимогами щодо організації навчання за принципами педагогічного супроводу. У такому підході акцент робиться не на програмний матеріал, а на організацію індивідуальної інтелектуальної діяльності. Вчитель аналізує сам і допомагає учню зрозуміти не лише зміст

засвоєного матеріалу, а й те, як він досяг цього (за допомогою яких прийомів, технік, засобів тощо). У зв'язку з цим основним результатом діяльності школи має стати не система знань, умінь і навичок (ЗУН), а комплекс ключових компетентностей в інтелектуальній, інформаційній, комунікаційній та інших сферах [13, с. 160].

У нормативно-правових документах України термін «професійна компетентність» знаходить своє відображення в документах, які регулюють сферу вищої освіти України. Він використовується під час визначення якості вищої освіти: «Якість вищої освіти – це сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особистісні, духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства». Вимоги до випускника закладу вищої освіти відображають цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначають місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації [11, с. 80].

Професійна кваліфікація сурдопедагога містить знання: методологічних основ і категорій сучасної педагогіки та сурдопедагогіки; загальних закономірностей і особливостей розвитку дитини з особливими освітніми потребами; індивідуально-психологічних якостей особистості на різних вікових етапах; шляхів корекції і компенсації порушень розвитку глухих і слабочуючих дітей; розуміння принципів, цілей, завдань, форм та методів корекційно-розвиткового навчання і соціальної реабілітації осіб з порушенням слуху. Ці знання становлять специфічну сторону ерудиції сурдопедагога [14, с. 206].

Професійний обов'язок сурдопедагога – вдосконалення своєї кваліфікації. Це неодмінна умова творчої діяльності та підвищення педагогічної майстерності. Основи для формування професійної майстерності закладаються під час навчання у закладі вищої освіти. Подальше формування сурдопедагога-майстра відбувається в процесі самостійної практичної діяльності на основі глибокого оволодіння її науковими основами, новітніми досягненнями передового педагогічного досвіду. Поглиблення і розширення знань у галузі педагогіки і

психології (загальної і спеціальної), лінгвістики, спеціальних методик – необхідна умова вдосконалення діяльності сурдопедагога, підвищення ефективності навчально-виховної роботи з метою гармонійного розвитку особистості дитини з порушенням слуху та її успішної інтеграції в суспільство [3].

Сурдопедагог для розвитку етичної компетентності має постійно вдосконалюється, оскільки це зумовлено потребою в самотворчості та суспільним обов'язком, який вимагає високої моральності. Особистісно орієнтований характер діяльності та відносин з учнями з порушенням слуху передбачає визнання нових освітніх пріоритетів, повагу до особистості учня та його права на самовизначення, оволодіння етичними нормами, формування готовності до етично правильної поведінки в різних ситуаціях. Високий рівень морального розвитку сурдопедагога відображено в державних освітніх стандартах, які визначають обов'язкові професійно значущі риси його особистості. Надання якісної сучасної спеціальної освіти неможливе без постійного професійного розвитку педагогічних працівників та їх відповідності нагальним потребам суспільства в процесі формування компетентнісного, всебічно розвиненого та конкурентоспроможного фахівця-сурдопедагога. Тому важливим фактором відповідності є самоосвіта [14, с. 207].

Закон України «Про освіту» визначає самоосвіту як інформальну освіту, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю. Самоосвіта – це насамперед цілеспрямована, пізнавальна діяльність сурдопедагога з оволодіння загальнолюдським досвідом, методологічними та спеціальними знаннями, професійними вміннями і навичками, необхідними для удосконалення педагогічного процесу. Поза самоосвітою та саморозвитком ідея компетентнісного, особистісного та професійного зростання викладача є нездійсненою [6, с. 122].

Етична компетентність сурдопедагога включає:

- усвідомлення гуманістичних цінностей і норм педагогічної етики;

- розуміння морального змісту педагогічної професії та необхідності розвитку культурних потреб та інтересів;
- здійснення етичної рефлексії власних учинків і вміння розв'язувати конфлікти;
- розуміння почуттів і потреб учнів та реалізація етично правильного спілкування [12, с. 360].

Формування етичної компетентності є складним і багатофакторним процесом, що базується на педагогічній етиці. Педагогічна етика вивчає особливості, принципи та функції педагогічної моралі, а також розробляє основи педагогічного етикету. Етика не зводиться до системи санкцій, а пояснює соціально-психологічну доцільність дотримання професійних норм і правил.

Для сурдопедагога важливо не лише передавати знання, а й всебічно розвивати здібності дітей, виховувати їх як порядних і відповідальних громадян. Тому професійна діяльність сурдопедагога повинна ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях і моральних принципах [6, с. 124].

Етична компетентність важлива для правильного визначення цілей і завдань навчання, вибору форм і методів та допомагає в уникненні етико-педагогічних помилок, які можуть проявлятися у формі нетактовності, недоліків у толерантності або необ'єктивності. Основні помилки можуть проявлятися в маніпулюванні сприйняттям ситуацій, актуалізації неприємних спогадів, прямому протиставленні сторін і перенесенні норм поведінки дорослих на взаємини з учнями.

Неправильна етико-педагогічна поведінка може викликати конфлікти і впливати на професійну компетентність педагога. Важливо, щоб сурдопедагог мав високі етичні стандарти та умів інтегрувати їх у свою професійну діяльність, що забезпечить гуманізацію навчання і виховання.

Формування етично компетентного сурдопедагога є соціально значущою проблемою, що впливає на успіх гуманізації системи освіти та загальну культуру в суспільстві. Це постійний процес особистісно-професійного зростання, що

передбачає підвищення рівня моральної свідомості та формування етичних відносин у навчально-виховному процесі [8, с. 112].

Етичні помилки можуть виникати через недостатню тактовність, толерантність або необ'єктивність. Помилкові дії, такі як маніпулювання сприйняттям ситуації, актуалізація неприємних спогадів або пряме протиставлення сторін, можуть призвести до конфліктів і негативних наслідків для учнів. Тому етична компетентність сурдопедагога має суттєве значення для правильного визначення цілей і завдань навчання, вибору форм і методів роботи. Недостатня етична компетентність може призвести до етико-педагогічних помилок і вплинути на розвиток професійної компетентності фахівця [4, с. 47].

Важливим аспектом формування етичної компетентності сурдопедагога є педагогічний такт. Педагогічний такт – це важливий компонент моральної культури сурдопедагога, що містить в собі якості вихованості, ввічливості та ставлення до справи навчання і виховання. Педагогічний такт потребує від фахівця професійних якостей, таких як майстерність, творчий потенціал та моральні почуття. Він є специфічним інструментом впливу на дітей і базується на зібранні спогадів про психічні акти та переживання. К.Д. Ушинський визначив сутність педагогічного такту як «більш-менш темне і напівсвідоме зібрання спогадів різних психічних актів». У сучасній педагогічній літературі існують різноманітні трактування цього поняття, що свідчить про його складність та значущість у праці сурдопедагога.

Педагогічний такт є специфічним почуттям оптимуму, яке дає змогу педагогові встановлювати правильні взаємостосунки з вихованцями, враховуючи їх потреби та особливості. Це вимагає вимогливості та поваги до вихованців, уміння бачити і чути учня, співпереживати, ділового тону спілкування, уважності та чуйності сурдопедагога. Педагогічний такт є однією з головних педагогічних здібностей, яка сприяє успішній взаємодії сурдопедагога з учнями та підвищенню якості навчання [9, с. 51].

Професійний такт сурдопедагога виявляється у його здатності швидко та правильно оцінювати ситуацію, залишаючись при цьому стриманим у висновках щодо поведінки та здібностей учнів. Важливо поєднувати розумну вимогливість

з чуйним ставленням до учнів, враховуючи їх вікові та індивідуальні особливості. Тактичний сурдопедагог має бути гнучким у застосуванні методів та прийомів, уникати формалізму й шаблонів. Він повинен мати витримку та врівноваженість, турбуватися про особу і виявляти уважне та чуйне ставлення до неї.

Педагогічний такт означає вмільість та гнучкість у поведінці вчителя, що виявляється в різних сферах спеціальної педагогічної діяльності. На уроці важливі чіткість, коректність та суворість, особливо в разі, якщо клас не готовий до уроку. У позаурочній роботі акцент робиться на невимушеності та задушевності, які особливо важливі в індивідуальних бесідах, прогулянках та екскурсіях [10, с. 12].

На важливість такту у педагогічній роботі звертають увагу багато науковців та дослідників. Вони зазначають, що там, де гнучкість педагогічної тактики замінюється різким окриком чи роздратуванням та гнівом, відбувається підміна професійної педагогічної діяльності виявом педагогічної нездатності.

Використовуючи такі методи стимулювання як покарання та заохочення, сурдопедагог має бути тактовним до кожного учня з порушенням слуху. Нетактовно, наприклад, застосовувати заохочення в тих випадках, коли учні вважають, що ця похвала не заслужена. При застосуванні покарання дуже важливо якнайбільше виявляти поваги і водночас вимогливості до вихованця. Неприпустимо обурюватися вчинком учня, ображати дитину тощо. Прояви тактовності у різних аспектах етичної компетентності сурдопедагога – це вмільий вибір місця для розмови з учасником події, визначення часу та тону розмови, прояв уважності до слабших або учнів, які мають проблеми у навчанні з будь-яких причин, тактичне оцінювання успіхів учнів, відповідні коментарі до помилок і багато іншого.

В структурі етичної компетентності вчителя важливе місце займає емпатія, яка має два рівні – співчуття та співпереживання [13, с. 154].

Співчуття є постійною властивістю, спонукає людину до альтруїстичних дій, оскільки базується на моральній потребі у добробуті інших, формуючи уявлення про цінність іншої людини. Це почуття співпраці зближує людей, створюючи умови для взаємного розуміння та поваги.

У процесі комунікації вчителя з різними групами класів та окремими учнями часто виникає ситуація, коли можна спостерігати формування стереотипів щодо відносин вчителя з певними класами або учнями, які ситуативно виникають незалежно від самого вчителя, наприклад, симпатії до деяких класів і антипатії до інших, учнів, які стають улюбленцями або тими, кого недооцінюють. Іноді роль у виникненні симпатій відіграє конкретна ситуація [14, с. 108].

У процесі психічного розвитку співчутливість стає важливим джерелом морального зростання. Співпереживання є характерним для учнів молодшого віку, тоді як співчуття зазвичай проявляється у підлітків. Цей аспект необхідно враховувати вчителю, який працює з дітьми з порушенням слуху. Вчителі з високим рівнем емпатії досягають найбільшого успіху у спілкуванні, оскільки це важлива професійна якість, яку треба розвивати за допомогою різних методик. Емпатійне спілкування має такі компоненти: вміння слухати учня (розпізнавати не лише зміст сказаного, а й його тон), позитивна взаємодія з вихованцем, розвинена увага, пам'ять та уява (здатність аналізувати і передбачати подальший розвиток ситуації у спілкуванні). Тому, щоб виявляти співчуття та співпереживання, сурдопедагогу потрібно вийти за межі власного «Я», розуміти особисті суб'єктивні переживання інших людей та знаходити спільну мову з ними.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. З огляду на викладене вище зазначимо, що формування етично компетентного сурдопедагога є важливою соціальною проблемою, яка впливає на гуманізацію системи освіти і підвищення культури в суспільстві. Це процес особистісно-професійного зростання, що передбачає підвищення моральної свідомості, професійну рефлексію і відповідність нормам педагогічної етики. Процес формування етичної компетентності є складним і багатофакторним, і його основою є педагогічна етика. Етична компетентність важлива для правильного визначення цілей і завдань навчання, вибору форм і методів роботи, допомагає в уникненні етико-педагогічних помилок, які можуть проявлятися у формі нетактовності, недоліків у толерантності або необ'єктивності. Основні помилки можуть включати маніпулювання сприйняттям ситуацій, актуалізацію

неприємних спогадів, пряме протиставлення сторін і перенесення норм поведінки дорослих на взаємини з учнями.

Неправильна етико-педагогічна поведінка може викликати конфлікти і впливати на професійну компетентність педагога. Важливо, щоб сурдопедагог мав високі етичні стандарти та умів інтегрувати їх у свою професійну діяльність, що забезпечить гуманізацію навчання і виховання. Формування етично компетентного сурдопедагога є соціально значущою проблемою, що впливає на успіх гуманізації системи освіти та загальну культуру в суспільстві. Це постійний процес особистісно-професійного зростання, що передбачає підвищення рівня моральної свідомості та формування етичних відносин у навчально-виховному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюшина, Т.В. (2000). Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ. 20 с. 5.
2. Гулай, О.О. (2010). Філософія сучасної освіти «Неперевна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця». Вісник Львів УН-УУ. Серія педагогіка. Вип. 26. С. 3-10.
3. Гулей, К.В. Про етичну компетентність сучасного вчителя. Режим доступу: <http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/etyka/5933-pro-etichnu-kompetentnist-suchasnogo-vchitelya.html>.
4. Борщевська, Л.В., Жук, В.В., & Литовченко., С.В. (2010). Дитина з порушеннями слуху. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. Посібник. К. ТОВ ВПЦ «Літопис–ХХ». 47 с.
5. Литовченко, С.В., Жук, В.В., & Таранченко, О.М. (2018). Дитина з порушенням слуху. Харків. Вид-во «Ранок». ВГ «Кенгуру». 56 с.
6. Долинська, Л.В., & Максимчук, Н.П. (2008). Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Кам'янець-Подільський. 124 с.
7. Журба, К.О. Формування етичної культури вчителів як необхідна умова сучасного виховання. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/22/visnuk_3.pdf
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Під заг. ред. О.В. Овчарук. (2004) К. «К.І.С.». 112 с.

9. Коваленко, В.Є. (2018). Підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: педагогічні науки. Вип. 8. Ч. II. С. 47-55.
10. Можасва, О.М. (2009). Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі. Початкова освіта. № 32. С. 9–13.
11. Супрун, М.О., & Шевченко, В.М. (2018). Реформування освіти в Україні в галузі диференціації й індивідуалізації (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.). Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ. С. 82-87.
12. Шевченко, В.М. (2015). Система допомоги дітям з глибокими порушеннями слуху: від раннього виявлення до комплексного супроводу. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). №2(5). С. 360-368.
13. Шевченко, В.М., & Супрун, М.О. (2018). Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. С. 164-174.
14. Шевченко, В.М. (2019). Сучасні тенденції підготовки фахівців для корекційної та інклюзивної освіти: Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 квітня 2019 року, м. Суми) Вид-во Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка, м. Суми. С. 207-210.

REFERENCES

1. Vasylyshyna, T.V. (2000). Empatiia yak faktor efektyvnosti pedahohichnoho spilkuvannia [Empathy as a factor in the effectiveness of pedagogical communication]: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07. Kyiv. 20 s. 5. [in Ukrainian].
2. Hulai, O.O. (2010). Filosofiia suchasnoi osvity «Neperevna osvita – umova formuvannia vysokokvalifikovanoho fakhivtsia» [Philosophy of modern education "Continuous education is a condition for the formation of a highly qualified specialist"]. *Visnyk Lviv UN-UU. Seriia pedahohika*. Vyp. 26. S. 3-10. [in Ukrainian]
3. Hulei, K.V. Pro etychnu kompetentnist suchasnoho vchytelia [On the ethical competence of a modern teacher]. Rezhym dostupu: <http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/etyka/5933-pro-etichnu-kompetentnist-suchasnogo-vchitelya.html>. [in Ukrainian].
4. Borshchevska, L.V., Zhuk, V.V., & Lytovchenko, S.V. (2010). Dytna z porushenniamy slukhu [Child with hearing impairment]. Putivnyk dlia batkiv ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: navch.-metod. *Posibnyk. K. TOV VPTs «Litopys–KhKh»*. 47 s. [in Ukrainian].

5. Lytovchenko, S.V., Zhuk, V.V., & Taranchenko, O.M. (2018). Dytna z porushenniam slukhu [Дитина з порушенням слуху]. Kharkiv. *Vyd-vo «Ranok». VH «Kenhuru». 56 s.* [in Ukrainian].
6. Dolynska, L.V., & Maksymchuk, N.P. (2008). Psykholohiia tsinnisnykh orientatsii maibutnoho vchytelia [Psychology of value orientations of a future teacher]: navch. posib. *dliia stud. VNZ. Kamianets-Podilskyi. 124 s.* [in Ukrainian].
7. Zhurba, K.O. Formuvannia etychnoi kultury vchyteliv yak neobkhidna umova suchasnoho vykhovannia [Formation of ethical culture of teachers as a necessary condition of modern education]. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/22/visnuk_3.pdf[in Ukrainian].
8. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy [Competency-based approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects]: Biblioteka z osvithoi polityky. Pid zah. red. O.V. Ovcharuk. (2004) K. «K.I.S.». 112 s. [in Ukrainian].
9. Kovalenko, V.Ie. (2018). Pidhotovka maibutnikh korektsiinykh pedahohiv do roboty v umovakh inkliuzyvnoho navchannia ditei z osoblyvymy osvithimy potrebamy [Preparing future correctional teachers to work in inclusive education for children with special educational needs]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: pedahohichni nauky. Vyp. 8. Ch. II. S. 47-55.* [in Ukrainian].
10. Mozhaieva, O.M. (2009). Formuvannia i rozvytok osnovnykh kompetentnosti osobystosti v pochatkovii shkoli [Formation and development of basic personal competencies in primary school]. *Pochatkova osvita. № 32. S. 9–13.* [in Ukrainian].
11. Suprun, M.O., Shevchenko, V.M. (2018). Reformuvannia osvity v Ukraini v haluzi dyferentsiatsii y individualizatsii (90-ti roky KhKh – pochatok KhKhI st.). Dyferentsiatsiia u shkilni osviti: istorychnyi dosvid i suchasni tekhnologii [Reforming education in Ukraine in the field of differentiation and individualization (1990s - early 21st century). Differentiation in school education: historical experience and modern technologies]: zbirnyk *materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv. S. 82-87.* [in Ukrainian].
12. Shevchenko, V.M. (2015). Systema dopomohy ditiam z hlybokymy porushenniamy slukhu: vid rannoho vyjavlennia do kompleksnoho suprodu [A system of assistance for children with profound hearing impairments: from early detection to comprehensive support]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky). № 2 (5). S. 360-368.* [in Ukrainian].
13. Shevchenko, V.M., & Suprun M.O. (2018). Rozvytok spetsialnoi osvity v nezalezhni Ukraini [Development of special education in independent Ukraine]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy. S. 164-174.* [in Ukrainian].

14. Shevchenko, V.M. (2019). Suchasni tendentsii pidhotovky fakhivtsiv dlia korektsiinoi ta inkliuzyvnoi osvity: Innovatsiyni rozvytok vyshchoi osvity: hlobalnyi, yevropeyskyi ta natsionalnyi vymiry zmin [Modern trends in training specialists for remedial and inclusive education: Innovative development of higher education: global, European and national dimensions of change]: *materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (16-17 kvitnia 2019 roku, m. Sumy) Vyd-vo Sum. DPU imeni A. S. Makarenka, m. Sumy. S. 207-210. [in Ukrainian].

УДК 37.013.77:376.1-056.264-053.2

Юлія Поліщук,

старший викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
E-mail: yuliia.polishchuk02@gmail.com

Yuliia Polishchuk,

senior teacher of the department of pedagogy and special education,
Dnipro National University named after Oles Honchar

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
проспект Науки 72, м. Дніпро
49010, Україна

Oles Honchar Dnipro National University
72 Science avenue, Dnipro
49010, Ukraine

**СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ
ПОДОЛАННЯ СЕЛЕКТИВНОГО МУТИЗМУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ**

**SYSTEMIC APPROACH TO ORGANIZING THE PROCESS OF OVERCOMING
SELECTIVE MUTISM IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE**

Анотація. Мета статті – окреслити сучасні проблеми діагностики і подолання селективного мутизму у дітей старшого дошкільного віку та обґрунтувати можливість використання системного підходу до організації процесу надання їм комплексної психолого-психіатричної і корекційно-педагогічної допомоги.